

UTICAJ UMETNIČKOG PRAVCA SECESIJA I NJEGOVOG NASLEĐA NA TURIZAM - STUDIJA SLUČAJA AVEIRO

Marija Cimbaljević, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad

Anđela Bučić, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad

Marina Jovanović, Departman za Ekonomiju, menadžment i industrijsko inženjerstvo, Univerzitet u Aveiru, Portugalija

Sažetak

Turističke destinacije širom sveta teže da izađu u susret potrebama svojih posetilaca, koje su veoma podložne promenama. Turista današnjice je sve sofisticiraniji i edukovaniji, a njegove potrebe za bogatim iskustvom i raznovrsnim doživljajima su sve veće. Za razliku od destinacija čiji razvoj turizma najviše zavisi od prirodnih resursa na koje je teško uticati, i čije poslovanje je podložno negativnim uticajima sezonalnosti, destinacije gradskog i kulturnog turizma sadrže prostore za oblikovanje svoje ponude i sadržaje koji mogu da zadovolje potrebe putnika modernog doba. Sadržaj koji destinaciju može da učini jedinstvenom i nadaleko poznatom jeste i kulturno nasleđe stvoreno u stilu secesije. Secesionistička arhitektonska remek dela mogu predstavljati glavne turističke atrakcije na nekim destinacijama. Tako, na primer, mnoge turistički atraktivne gradove poput Aveira, Barselone, Praga ili Hamburga turisti posećuju upravo sa ciljem da osete i dožive ovakva umetnička dela. Iz tog razloga je veoma važno istaći secesiju kao bitan deo kulturne baštine određene destinacije i omogućiti informisanje i upoznavanje turista sa ovako vrednim turističkim potencijalima. Polazna hipoteza ovog rada je da Aveiro poseduje autentično kulturno nasleđe u stilu secesije koje obogaćuje turističku ponudu grada i koja privlači određene segmente turističkog tržišta. Cilj rada je sagledavanje učešća i uticaja nasleđa secesije u turističkoj delatnosti Aveira.

Ključne reči: secesija, umetnički pravac, turizam, Aveiro

INFLUENCE OF ART NOUVEAU AND ITS HERITAGE ON TOURISM— THE CASE STUDY OF AVEIRO

Abstract

Tourist destinations around the world are trying to cope with the needs of visitors, which are very susceptible to change. Nowadays, tourists are becoming more sophisticated and knowledgeable; their needs for extensive and diverse experiences increasing. As opposed to the destinations whose tourism development depends on the natural resources that are difficult to influence and whose business is susceptible to the negative impacts of seasonality, destinations of city and cultural tourism have more space to design their offers and contents that can satisfy the needs of travellers of the modern age. Content that can make a destination unique and well known, is the cultural heritage created in the Art Nouveau style. The Vienna secession architectural masterpieces can represent major

tourist attractions in some destinations. For example, many attractive tourist cities such as Aveiro, Barcelona, Prague and Hamburg tourists visit just in order to feel and experience these works of art. For this reason, it is very important to point out Art Nouveau as an essential part of the cultural heritage of the destination and enable informing and introducing tourists with this valuable tourism potential. The initial hypothesis of this paper is that Aveiro has authentic cultural heritage in the Art Nouveau style that enriches the tourist offer of the city and that attracts a certain segment of the tourism market. The aim of the paper is to examine the participation and influence of Art Nouveau heritage in the tourism industry of Aveiro.

Keywords: Secession, Art direction, Tourism, Aveiro

TIMS Acta (2014) 8, 155-165

Uvod

Secesija predstavlja u evropskoj kulturi granu umetnosti koja se javlja na prelazu iz 19. u 20. vek. Ovaj umetnički pokret je bio zastupljen kako u Evropi, tako i u Sjedinjenim Američkim Državama. Često je imao drugačiji naziv u različitim zemljama širom Evrope, a većina njih se odnosila na nešto novo (npr. u Belgiji i Francuskoj – „Art Nouveau” (Nova umetnost), u Holandiji „Nieuwe Kunst”, u anglosaksonskim zemljama „Liberty style”, u Austriji „Secessionsstil”, u Nemačkoj „Jugendstil”, u Italiji „Stile floreale” (Cvetni stil), u Rusiji „Мир искусства” (Svet umetnosti), u Španiji „Katalonski Modernizam”, itd. (Art Nouveau European Route, 2013). Ipak, u svim nazivima ovaj pravac označava isto: opoziciju protiv zvaničnih stilova u primenjenoj umetnosti i slikarstvu 19. i 20. veka. Kao suštinski izraz istorije umetnosti, ovaj umetnički pravac pobuđuje interesovanja mnogih ljudi. Karakteristično je to što je secesija pronalazila inspiraciju u prirodi, njenim oblicima i strukturi, a ne u prethodnim epohama i umetničkim stilovima. Osnovna obeležja secesije kao umetničkog pravca su asimetričnost kompozicije, jak kolorit i talasaste linije. Ona je ostavila pečat u svim oblicima modernog života uključujući naravno i mnogobrojne umetnosti. Iz tog razloga se i može shvatiti kao „stil života”. Stil secesije karakterišu prirodne forme i težnja ka originalnosti, odnosno odsustvo elemenata koji su se konstantno ponavljali u starijim umetničkim pravcima. Ovaj pravac je ostavio svoj pečat u arhitekturi, slikarstvu, vajarstvu, dekorativnoj i primenjenoj umetnosti, i formirao modu i stil života. Nastao je kao reakcija na uniformisanost koju je sa sobom donela industrijalizacija. Secesija je pronalazila inspiraciju u zanatstvu i kreativnim

tehnikama izrade predmeta koji se nalaze u svakodnevnoj upotrebi. S tim u vezi, važno je istaći da, ukoliko se ovaj umetnički pravac prepozna kao bitan kulturni resurs destinacije, može usloviti usmeravanje drugih turističkih atrakcija i paketa ponude u domenu ovog proizvoda. Neki od najpoznatijih predstavnika secesije su Antoni Gaudi (Španija), Gustav Klimt (Austrija), Henri van de Velde (Francuska), Edvard Munk (Norveška), itd. (Lourenço, 2008).

U središtu portugalske secesije našli su se Aveiro, Lisabon i Porto (Anacleto, 1997). Aveiro predstavlja dinamičan grad na obali Atlantika koji, pored plaža na okeanu, planina i rečnih dolina u okolini, može da ponudi raznovrsne kulturne sadržaje zahvaljujući bogatoj istoriji koja je ostavila brojne tragove na izgledu i duhu ovog portugalskog gradića – od solana starih preko 1.000 godina, do modernih zgrada Univerziteta, koje je projektovao jedan od najboljih svetskih arhitekata – Alvaro Siza (Aveiroturismo, 2013). Grad je smešten u centralnom delu Portugala, koji zajedno sa još četiri regije čini kopneni deo Portugala (Alentežo, Algarve, Lišboa e Vale do Težo, Norte). Kopneni deo Portugala je podeljen na 18 okruga (port. Distritos), među kojima je i Okrug Aveiro, koji pored istoimenog grada kao svojim sedištem ima još 18 opština u svom sastavu. Aveiro je nadaleko poznat kao „Portugalska Venecija” zahvaljujući svojoj bogatoj mreži kanala koji protiču kroz grad, i „moliseirošima” (moliceiros), čamcima sličnim gondolama koji njima plove. Aveiro je takođe poznat kao viševekovni veliki proizvođač morske soli, ali i kao studentski grad čiji Univerzitet zauzima 66. mesto na listi najboljih univerziteta na svetu (Universidade de Aveiro, 2013).

U Aveiru postoji 33 objekta izgrađena u stilu sece-

sije koji zajedno čine svojevrsno bogatstvo, jedinstveno u Portugalu. Najpoznatiji autori koji su ih stvarali jesu Fransiško Silva Roša, Ernešto Korodi, Fransiško Augušto Duarte, Žoze de Pinjo i Žaime Inasio doš Santoš (Lourenço, 2008).

Opština Aveiro je preduzela izvesne mere da se nasleđe secesije zaštititi i promovise. Jedno od najboljih sredstava za njegovu promociju jeste članstvo Aveira u Evropskoj mreži gradova secesije i u evropskoj ruti secesije, organizacijama zaduženim za istraživanje, zaštitu i promociju baštine secesije na evropskom kontinentu.

Doprinosi secesije i njenog nasleđa turizmu Aveira

Prvi susret svakog posetioca sa Aveirom pdnosi se na bogato nasleđe secesije, bilo da je to kroz štampani turistički vodič, razglednicu, ili direktan susret. To i ne čudi, uzimajući u obzir da je Aveiro, pored najvećih gradova – Lisabona i Porta, grad sa najvećom zaostavštinom stvorenom u ovom stilu u Portugalu. Secesija je postala jedno od najznačajnijih obeležja ovog grada, ako ne i jedinstven turistički brend. U bilo kojoj suvenirnici mogu se pronaći suveniri sa raznim motivima secesije, a važno je izdvojiti i muzej posvećen ovom pravcu, koji je jedini ove vrste u Portugalu. Autentičnost, koja izaziva fascinaciju turista drugim društvima i kulturama, često se navodi kao motiv turističkog kretanja (Ekonomski fakultet, 2013). Kada je u pitanju kulturni turizam, čija je tražnja zabeležila značajan rast u poslednjim decenijama, autentičnost igra značajnu ulogu u njegovom razvoju. Secesija predstavlja jedan od elemenata Aveira koji ga čine posebnim i samim tim atraktivnim za brojne učesnike kulturnog i urbanog turizma. Aveiro se može pohvaliti jedinstvenim Muzejom secesije (*Museu de Arte Nova*) koji se nalazi u najprometnijem delu grada, uz kanal kroz koji plove brojni „moli-seiroši“ prevozeći turiste. U neposrednom okruženju muzeja nalaze se zgrade izgrađene u istom stilu.

Zgrada je prvenstveno služila kao rezidencija poznatom trgovcu Mariu Belmonte Pesoi. Pre nego što je postala vlasništvo opštine i pretvorena u muzej marta 2012. godine, nalazila se u prilično lošem stanju. Današnji *Muzej secesije*, zajedno sa *Muzejom grada Aveira* i *Ekomuzejom* u blizini starih solana, čini celinu, odnosno tzv. „polinuklearni muzej“, koji, kao glavni cilj ima stvaranje aktivnih i međusobno povezanih kulturnih

stubova, očuvanje kulturnog identiteta Aveira, podsticaj prenošenja kolektivnog sećanja, podsticanje uključivanja lokalne zajednice u kulturne aktivnosti, decentralizovanje kulturne politike, razvoj kulturnog turizma na teritoriji Aveira, stvaranje novih turističkih proizvoda kao i povećanje broja kulturnih sadržaja. Iz prethodno navedenih ciljeva se lako može zaključiti da se kulturnom ponudom upotpunjuje sadržaj muzeja. To dokazuje i činjenica da posetioci, kako *Muzeja grada Aveira*, tako i *Ekomuzeja* i *Muzeja secesije*, plaćaju simboličnu cenu ulaznica. Kako radnici muzeja navode, primarni cilj opštine, koja je pokrovitelj muzeja, nije zarada, već promocija Aveira kao turističke destinacije. Ono što se nalazi u ponudi Muzeja secesije jesu muzejske postavke čija je tematika umetnički pravac secesija i njeni predstavnici; rute secesije i ugostiteljski objekat u prizemlju „Casa do Chá Arte Nova“ koji preko dana služi kao kafe-poslastičarnica, a noću kao bar. U njemu se često održavaju muzički performansi i ostali kulturni događaji. Muzej sam po sebi predstavlja veliku atrakciju, kako zbog svoje nesvakidašnje, kitnjaste spoljašnjosti, tako i zbog svog enterijera koji, za razliku od unutrašnjosti ostalih zgrada, obiluje relativno dobro očuvanim arhitektonskim elementima. Muzej secesije takođe u svojoj ponudi ima obilazak rute secesije po Aveiru pod vođstvom profesionalnog vodiča. Ukoliko se posetioci odluče da individualno obiđu građevine koje se nalaze na teritoriji grada, mogu da iznajme audio vodiča i mapu secesije Aveira sa 28 obeleženih lokacija.

Prema rečima direktorke muzeja Ane Gomeš, „polinuklearni muzej“, u čijem sastavu se nalaze *Muzej secesije*, *Muzej grada Aveira* i *Ekomuzej*, u 2012. godini prošlo je 31.633 posetilaca (2.296 posetilaca više u odnosu na prethodnu godinu). Ana Gomeš navodi otvaranje *Muzeja secesije* kao jedan od presudnih faktora povećanja broja posetilaca koji je doprineo diverzifikaciji kulturne ponude grada. Trenutni trendovi turističke tražnje podvrgnuti su promenama kao što je smanjenje interesa za „3S“ turizam (Sun, Sea, Sand) i porast interesovanja za „3E“ turističke proizvode (Entertainment, Experience, Education). Ova činjenica nam je jasan pokazatelj da je uloga kulturnog turizma kao oblika ove privredne grane znatno značajnija nego ranije.

Jedan od proizvoda kulturnog turizma, koji sve više dobija na interesovanju, jesu kulturne rute. Njihova

uloga jeste razumevanje istorije određenog područja na osnovu njegovog fizičkog, prirodnog i neopipljivog kulturnog nasleđa, uspostavljajući na taj način veze koje ujedinjuju razne kulture i regije. Primeri kulturnih ruta su barokne, keltske, vikinške, feničanske, Mocartova ruta, ruta humanizma i dr. Zahvaljujući svojoj izuzetnoj baštini, Aveiro takođe predstavlja deo velike internacionalne kulturne rute – Evropske rute secesije (*Art Nouveau European Route*) – neprofitne organizacije lokalnih uprava i nevladinih institucija koje su se udružile zarad razvoja korisnih i efikasnih mehanizama za internacionalnu promociju i zaštitu nasleđa secesije. Osnovana je 2000. godine u Barseloni na susretu kom su prisustvovali predstavnici 46 opština i 33 drugih institucija. Ruta nastoji da utiče i podržava komunikaciju među članovima i razmenu njihovih iskustava o restauraciji spomenika, programima jačanja javne svesti, strategijama za prikupljanje sredstava i održivom razvoju turizma. Organizacija objavljuje razne kataloge i ostale publikacije o svojim članicama (*Art Nouveau European Route*, 2013).

Aveiro je, pored Evropske rute secesije, član još jedne organizacije koja je fokusirana na ovaj umetnički pravac i njegovo nasleđe – Evropske mreže gradova secesije (*Réseau Art Nouveau Network*, 2013). Mreža je osnovana 1999. godine od strane velikog broja institucija iz evropskih gradova sa značajnim nasleđem stvorenim u ovom stilu (Barselona, Helsinki, Glazgov, Budimpešta, Brisel, Ljubljana, Riga i dr.). Glavni ciljevi organizacije jesu istraživanje i konzervacija baštine secesije. Mreža okuplja brojne stručnjake i ljubitelje ovog pravca koji međusobno razmenjuju iskustva na brojnim susretima organizovanim u učlanjenim gradovima. U januaru 2013. godine u Aveiru su se okupili predavači, stručnjaci i ljubitelji ovog pravca na konferenciji čija je tema bila „Repromaterijali i secesija“. Na istoj konferenciji je grad Subotica proglašen za člana mreže (*Réseau Art Nouveau Network*, 2013). Članstvo Aveira u pomenutim organizacijama pruža velike mogućnosti za promovisanje grada i njegove baštine u celoj Evropi putem različitih marketinških sredstava. Nasleđe secesije Aveira se kao proizvod plasira tržišnom segmentu čiji su glavni motivi putovanja prvenstveno kulturne i edukativne prirode, kako na internacionalnom, tako i na nacionalnom nivou. Ne treba izostaviti ni činjenicu da je Aveiro jedini grad u Portugaliji koji je učlanjen u ove dve organizacije.

Jedan od najznačajnijih načina na koje kulturno nasleđe Aveira, pa i ono izgrađeno u stilu secesije, doprinosi pozitivnom razvoju turizma grada jeste smanjenje negativnog uticaja sezonalnosti na turistički sektor. Obzirom da Aveiro Distrikt izlazi na Atlantski okean, jasno je da je dominirajući oblik turizma u ovoj oblasti kupališni, i da je najveći broj posetilaca u letnjim mesecima. Zahvaljujući turističkoj ponudi obogaćenoj različitim atraktivnim sadržajima za posetioce (manifestacije, kulturna baština, muzeji, pozorišta, gastronomija, i dr.) amplituda sezonalnosti u opštini Aveiro je niža nego u ostalim opštinama koje pripadaju Aveiro Distriktu.

Glavne odlike secesije u Aveiru i njeno nasleđe

Uspom Aveira, središta istoimenog distrikta, početkom 19. veka uzrokovao je probleme u prostornom planiranju, rukovođenju i organizovanju i stvorio potrebu za podizanjem modernih vojnih, socijalnih i administrativnih struktura (Neves, 1997). Drugim rečima, u periodu između 1898. i 1930. godine, Aveiro je pretrpeo mnoge promene. Izgradnja Avenije dr Lourensa Peišinja (*Avenida Dr Lourenço Peixinho*) i pijace Manuela Firmina (*Mercado Manuel Firmino*), kao i renoviranje zgrade gradske vlade su samo neki primeri izvršenih promena.

Pre nego što se pristupi analizi glavih odlika secesije kao i vizuelnom prikazu pojedinih objekata, značajno je navesti neke od najreprezentativnijih objekata od ukupno 33 koliko je izgrađeno u stilu secesije u Aveiru, i to: Muzej secesije, Muzej grada Aveira, Gazebo kućica parka D. Pedro, Fondacija Žoao Žasinto Magaljaeš – Univerzitet u Aveiru, Stara lučka kapetanija Aveira – današnja galerija, Fontana Pet Kljunova, Spomenik slobode, Hotel „As Amerikash“, poslastičarnica „Kuća Ovoš Moleša“, Pansion Fero, zgrada rezidencije Franciška Augušta da Silva Roše i dr. Nastanak građevina sa karakteristikama secesije dovodi se u vezu sa scenariom rasta i prosperiteta grada. Prvi manifest secesije u opštini bila je konstrukcija Fontane Pet Kljunova (*Fontanário das Cinco Bicas*) u 1880. godini. Međutim, imajući u vidu da se secesija u Portugalu pojavila kasnije nego u ostatku Evrope, stil je najjasniji izraz dostigao u gradu oko 1904. godine.

Usvajanje stila secesije može biti praćeno u vestima objavljenim u lokalnim novinama „*Campeão das Províncias*“. U broju iz 1903. godine može se pročitati: „Raste

groznica gradnje u celom okrugu. Nijedan sastanak Gradskog Veća ne može da prođe bez jednog ili više zahteva za izdavanje građevinske dozvole, bilo da su u pitanju veći ili manji građevinski radovi." Nakon dve godine, vesti su već više određene i vezane za izgradnju rezidencije Franciška Augušta da Silva Roše (*Residência Francisco Augusto da Silva Rocha*) 1908. godine, i Maria Belmonte Pesoe (*Mário Belmonte Pessoa*), naglašavajući u sledećim pasusima: „Nedavno su izgrađene nesvakidašnje lepe kuće, kao što su rezidencija gospodina Franciška Augušta da Silva Roše, cenjenog direktora škole industrijskog dizajna..." i „...nova zgrada kapitaliste, gospodina Maria Belmonte Pesoe, čija se izgradnja izvodi na Rosiju, predstavlja jedan od najmodernijih poduhvata..." (Lourenço, 2008 str. 63).

Termin „kapitalista“ upotrebljen pri pomenu Maria Belmonte Pesoe nam ukazuje da je stil secesije uveden u grad od strane buržoazije – trgovaca i industrijalaca, ali takođe i od strane emigranata iz Brazila. Ovakva situacija, koja se odvijala i u ostatku zemlje, igrala je značajnu ulogu u razvoju pokreta secesije na lokalnom nivou. Objekti građeni u stilu secesije u Aveiru su uglavnom bile rezidencije porodica sa manjim brojem članova, koje su često bile povezane sa nekom komercijalnom aktivnošću (u današnjem Pansionu Fero je nekada bila stolarska radnja, dok je u Rezidenciji Fransiško Rebelo doš Santoš bila pekara). Elementi secesije su primenjivani i na starije izgrađene objekte koji su posedovali komercijalne prostore u prizemlju, poput Stare Obučarske Radnje Migeiš (*Antiga Sapataria Miguéis*) i Španske Kuće (*Casa Espanhola*) (Lourenço, 2008). Kada se obrati pažnja na pozadinu izgradnje objekata u stilu secesije, može se zaključiti da je ključna reč koja opisuje secesiju Aveira „šepurenje“. Elementi secesije se uglavnom nalaze na fasadama zgrada, dok je njihovo prisustvo u enterijerima vrlo retko. U Aveiru postoji samo nekoliko primera primene ovog stila u enterijeru – u Fondaciji Žoa Žasinto Magaljaeša (*Fundação João Jacinto Magalhães*), staroj rezidenciji dr Peišinja, uglednog lokalnog pravnika, i u kućama Fransiška Silva Roše i Maria Belmonte Pesoe. Čak i u tim objektima stil je primenjen samo u prostorima namenjenim prijemu gostiju. Iz napred navedenog teksta može se zaključiti da secesija kao evropski ideal nije naišla na istinsko razumevanje u Aveiru, s obzirom na to da su njeni elementi koncentrisani na dekoraciju fasada, a ne

na prostorni koncept objekata (Carvalho, 1997).

Grupa autora koja ima najviše zasluga za uvođenje stila secesije u gradu nije velika. Među njima se najviše ističe Fransiško Augušto da Silva Roša, koji je autor najvećeg dela nasleđa secesije u Aveiru. S obzirom na to da je bio profesor, direktno je uticao na rad mnogih mladih dizajnera i majstora. Pojava secesije u Aveiru se takođe povezuje sa Erneštom Korodijem (*Ernesto Korrodi*) – ličnim prijateljem Fransiška Silva Roše, Žaimeom Inasio doš Santošom (*Jaime Inácio dos Santos*) i Žozeom de Pinjo (*José de Pinho*). Od svih prethodno navedenih predstavnika secesije Aveira, jedino Žaime Inasio doš Santoš poseduje diplomu arhitekta. Iako u to vreme arhitekta nisu imale potpuno istu ulogu kao danas, postavlja se pitanje da li je nedostatak akademskog znanja uticao na površnu primenu pokreta secesije u Aveiru (Lourenço, 2008).

Analizirajući zgrade izgrađene u stilu secesije u Aveiru, može se doći do zaključka da su kamen i drvo često korišćeni za dekoraciju, ali i da su u velikoj meri upotrebljavane keramičke pločice, kao dekorativni element prisutan u izradi frizova, grontona i na granicama između spratova (Velošo & Almasqué, 2000). Najbolji primer upotrebe keramičkih pločica u stilu secesije bez drugih dekorativnih elemenata tradicionalnog koncepta jeste Kuća ljljana (*Casa dos Lírios*). U ovom slučaju treba napomenuti da zgrada ima manje dekorativnih elemenata od ostalih.

Glavne karakteristike secesije u Aveiru obuhvataju sledeće:

- ogroman diverzitet kvaliteta, koji se dovodi u vezu sa slabim razumevanjem umetničkog jezika, čiji su najverovatniji uzroci slabe kvalifikacije autora;
- uslovljavanje primene stila specifičnošću građevinskog materijala koji je karakterističan za region (zbog svog nedostatka u regionu, kamen je dobio na vrednosti i njegovo korišćenje je bilo znak prestiža);
- dekorativna razlika između fasada i enterijera većine zgrada;
- insistiranje na dekoraciji keramičkim pločicama kao načinom da se obogate siromašne fasade izrađene od manje plemenitih materijala (uglavnom od čerpića);
- korišćenje sledećih materijala u dekoraciji: keramičkih pločica, kovanog gvožđa, drveta i kamena..., ili maltera;

- retkost asimetrije, osim kod nekih radova sa kovanim gvožđem;
- ukorenjenost tradicionalnih dekorativnih stilova, naročito u dekoraciji gipsanih plafona (listovi akantusa);
- slab domen novih materijala i novih građevinskih tehnika;
- redukovano društveno i kulturno vrednovanje arhitekata;
- širinu zgrada između 10 i 12m u proseku, što ukazuje na vertikalni položaj dekorativnih motiva; srednju visinu zgrada, koje uglavnom imaju prizemlje i dva sprata i, eventualno, potkrovlje ili podrum;
- nedostatak jedinstva stila, budući da koegzistiraju različite varijante pokreta (Lourenço, 2008).

Rezidencija Franciško Silva Roša

Rezidencija Fransiška Silva Roše (*Residência Francisco Silva Rocha*) (Slika 1), jednog od najznačajnijih umetnika secesije u Aveiru i osnivača Škole industrijskog dizajna, reflektuje tipičan Silva Rošin stil i ukus kroz: detalje na fasadi (keramičke pločice sa cvetnim motivima koji su u skladu sa umetnički obrađenom metalnom ogradom balkona, isklesane grane palme koje dekorišu kamene lukove iznad vrata i prozora i ženska figura sa dugom kosom), igru boja i oblika keramičkih pločica, gipsane panele, čiji je autor Teişeira Lopeš (*Teixeira Lopes*), i panele keramičkih pločica u unutrašnjosti zgrade.

Slika 1. Rezidencija Franciško Silva Roša
(Foto: M. Jovanović)

S obzirom na to da je iznad prozora mansarde u kamenu isklesana 1904. godina kao vreme nastanka, rezidencija Silva Roše se ubraja među prve izgrađene objekte u stilu secesije. Za dizajn enterijera zgrade se vezuje arhitekta Ernešto Korodi, koji je autor pojedinih komada nameštaja i kamina u dnevnom boravku (Lourenço, 2008).

Zgrada Muzeja secesije

Zgrada Muzeja secesije (*Museu Arte Nova*) (Slika 2), nekadašnja rezidencija trgovca Maria Belmontea Pesoe, poreklom iz susednog Eşpinja, prema mnogim autorima predstavlja najbolji primer secesije u Aveiru. Klasifikovana je kao nekretnina od javnog značaja. U vlasništvu je lokalnih vlasti koje pretenduju da u njoj instaliraju vrstu interpretativnog centra umetničkog/arhitektonskog smera koji je obeležio početak 20. veka. Fasada zgrade predstavlja odraz njene živosti i ritma, imajući u vidu da obiluje detaljima (cvetnim, životinjskim, stilizovanim krivolinijskim...), kako na umetnički obrađenom kamenu i metalu, tako i na keramičkim pločicama.

Projekt koji je završen 1909. godine, pripisuje se Silva Roši i njegovom saradniku Ernesto Kóródi. Za kamenorezačke radove je bila zadužena radionica Joao Augusto Masada, a za obradu metala Lourens de Almeida. Dizajn pojedinih panela keramičkih pločica koje je izradila fabrika Fonte Nova 1907. godine, potpisuje Lisinio Pinto.

Slika 2. Zgrada Muzeja secesije
(Foto: M. Jovanović)

Zgrada hotela „As Amerikaš”

Zgrada hotela „As Amerikaš” (*As Américas*) (Slika 3), građena između 1908. i 1910. godine po projektu Josea de Pinje, izvorno je služila kao rezidencija za njegovu kćerku i predstavlja izvrstan primer dekoracije u stilu secesije. Upotreba stilizovanih geometrijskih formi za prikaz cvetnih elemenata i građevinskih detalja

Slika 3. Zgrada hotela „As Amerikaš”
(Foto: M. Jovanović)

uočava se, kako na isklesanim kamenim okvirima, malim keramičkim pločicama, tako i na umetnički izrađenim metalnim ogradama. Pažljivo dekorisano stepenište i ulaz u objekat, kao i mansarda s japanskom lukom doprinose gracioznom i harmoničnom izgledu građevine. U unutrašnjosti se i dalje nalaze očuvane dekorisane tavanice (Portal d’aveiro, 2013).

Turistički promet Aveira

Prema osnovnim pokazateljima turističkog prometa (broj noćenja i dolazaka) 2009. godine zabeležen je najveći broj noćenja u Aveiru (ostvareno 200 873), uključujući i region centralne Portugalije kojem pripada ova opština. U narednim godinama (Tabela 1) uočava se pad turističkog prometa kako u broju ostvarenih noćenja tako i u broju dolazaka usled lošije ekonomske situacije u zemlji i okruženju.

Tabela 1. Ukupan broj noćenja i dolazaka u Aveiru od 2008. do 2011. godine

Broj noćenja	192 976	200 873	194 328	190 587
Broj dolazaka	106 918	112 158	110 800	107 449
Prosečna dužina boravka	1,8	1,8	1,8	1,8

Izvor: Anuário Estatístico da Região Centro od 2008. do 2011. godine

Kada je reč o emitivnim tržištima, oko 65% ostvarenih noćenja u Aveiru i regiji centralne Portugalije su ostvarili turisti portugalske nacionalnosti. Najveći broj stranih turista dolazi iz susedne Španije (30,8% noćenja), Italije (13, 2%) i Francuske (12,1%) (Aquiar Eusebio, 2006).

Okrug sa najvećim brojem ostvarenih noćenja u periodu između 2006. i 2009. godine (ukupno 714 870) jeste Aveiro. Ešpinjo ga prati sa 195 511 noćenja, a Ovar sa 153 593. Kada su u pitanju strani turisti (iz Španije,

Italije, Francuske i dr.), u 2008. godini su najviše noćenja ostvarili u okruzima Ešpinjo (54,2%), Aveiro (40,9%), Iljavo (35,6%), Murtoza (31,4%) i Mira (29,6%).

Takođe treba napomenuti da je prema izveštaju projekta *PROT Centro*, opština Aveiro u 1998. godini bila treća opština u regiji Centralnog Portugala prema broju ostvarenih noćenja (7,1% od ukupnog broja). Od 2004. godine, opština Aveiro zauzima četvrtu poziciju na istoj listi.

Tabela 2. Indikatori hotelske aktivnosti u Aveiru

	Prosečna dužina noćenja stranih gostiju	Kapacitet smeštaja na 1000 stanovnika	Broj gostiju po stanovniku	Udeo stranih gostiju (u %)	Udeo noćenja između jula i septembra (u %)	Noćenja u hotelskom smeštaju na 100 stanovnika	Ostvareni prihodi po smeštajnim kapacitetima (u hiljadama evra)
2008.	2,1	19,4	1,5	40,9	38,0	264,0	x
2009.	2,0	20,0	1,5	40,2	37,3	275,5	4,7
2010.	2,0	20,3	1,5	40,8	37,5	267,7	4,6
2011.	2,0	19,0	1,4	44,7	38,1	242,9	4,5

Izvor: Anuário Estatístico da Região Centro od 2008. do 2011. godine

Najznačajnija godina u pogledu turističkog prometa bila je 2009. godine, a vrednosti iz Tabele 2. upućuju na sličnu situaciju na osnovu više parametara. Naime, najznačajnije godine za ostvareni prihod u hotelskim objektima su 2009. i 2010. godina, a upravo u tim godinama kod svih ostalih indikatora u datoj tabeli vidan je porast vrednosti što između ostalog implicira na povećanje turističkog prometa u Aveiru.

Posmatrajući pojedine indikatore prema *Istraživanju o boravku gostiju i drugih hotelijerskih podataka* (INE - *Inquêrito à Permanência de Hóspedes e Outros Dados na Hotelaria*) u vezi sa ponudom smeštajnih kapaciteta, može se uočiti porast hotelskih smeštajnih kapaciteta u regiji centralne Portugalije kojoj pripada Aveiro Distrikt za 11,6% u periodu između 2002. i 2009. godine (porast od 370 na 413 jedinica).

Ukoliko se napravi presek smeštajnih kapaciteta u odnosu na lokalno stanovništvo u 2009. godini, opštine sa najvišim indeksom ležaja na svakih 1000 stanovnika su: Ešpinjo (28 ležaja/1000 st.), Aveiro (19,4 ležaja/1000 st.) i Murtoza (15,4 ležaja/1000st.).

Prema *Izveštajima pokazatelja kontrole i predviđanja turističkih aktivnosti* (IMPACTUR – *Indicadores de Motorização e Previsão da Actividade Turística*) u kojima se nalaze podaci o sezonalnosti turističkog prometa u ugostiteljskim objektima, period najveće koncentracije turista u regiji, uključujući i Aveiro, jeste između jula i septembra, pri čemu je u mesecu avgustu najveći broj poseta. Posmatrajući podatke koji se odnose na svaki okrug pojedinačno, može se primetiti da je sezonalnost najizraženija u okrugu Mira (54,2%), Murtoza (46%), Iljavo (45,1%) i Ešpinjo (41,3%). Kao glavni uzrok izražene sezonalnosti može se uzeti veliki značaj kupališnog turizma u ovim priobalnim okruzima. U slučaju grada Aveira, zabeležena

vrednost od 38% je opravdana raznovrsnijom turističkom ponudom, koja predstavlja kombinaciju prirodnih i kulturnih vrednosti grada, i koja doprinosi smanjivanju sezonalnosti turističkih kretanja u Aveiru (DHV, 2011).

Analiza prednosti, nedostataka, mogućnosti i nepovoljnosti nasleđa secesije u Aveiru

SWOT analizom je izvršena analiza faktora koji utiču na turističku kompetitivnost kulturnog nasleđa Aveira stvorenog u stilu secesije. Predstavljanjem prednosti, nedostataka, mogućnosti i nepovoljnosti, moguće je steći uvid u potencijale koji su od značaja za određeni segment turizma.

Prednosti

- Kao glavne prednosti koje bi mogle da se iskoriste radi poboljšanja uloge nasleđa secesije u turističkoj ponudi Aveira mogu se izdvojiti sledeće:
- Veliki broj objekata izgrađenih u stilu secesije značajne istorijske i umetničke vrednosti koji daju dovoljno prostora za formiranje kvalitetnog turističkog proizvoda.
- Aveiro je jedini grad u Portugalu koji je deo Evropske mreže gradova secesije i Evropske rute secesije.
- Promovisanje nasleđa secesije Aveira i samog grada kao turističke destinacije putem prethodno pomenutih organizacija.
- Postojanje *Muzeja secesije*, jedinog takve vrste u Portugaliji, i *Rute secesije* kroz grad uz pratnju profesionalnog vodiča.

- Relativno dobro razvijena infrastruktura grada, signalizacija i atraktivan izgled starog gradskog jezgra u kome se nalazi najveći broj objekata izgrađenih u stilu secesije.
- Promovisanje nasleđa secesije u Aveiru kroz marketinške aktivnosti turističkih organizacija na lokalnom i regionalnom nivou.
- Postojanje visokoobrazovanog stručnog kadra zaduženog za kulturna dobra grada. Relativno visok stepen obrazovanja lokalnog stanovništva, prisustvo svesti o značaju materijalne i nematerijalne baštine grada, kao i interesovanja za njihovo očuvanje.

Nedostaci

Glavne prepreke poboljšanja uloge kulturnog nasleđa secesije u Aveiru u turističkoj ponudi grada mogu se pronaći u sledećim nedostacima:

- Kod većine objekata elementi secesije se uglavnom očituju u dekoraciji fasada, dok je kod samo malog broja objekata i enterijer uređen u ovom duhu. Na osnovu toga možemo zaključiti da tadašnja portugalska buržoazija, koja je bila nosilac ovog stila, nije u potpunosti shvatala njegovu suštinu, već ga je usvajala kao modu i stvar prestiža.
- Posetioci nemaju pristup unutrašnjosti većini zgrada.
- Određeni broj objekata se nalazi u nereprezentativnom, odnosno zapuštenom stanju usled nemara vlasnika ili nedostatka sredstava za njihovu zaštitu.
- Korišćenje neadekvatnih materijala prilikom naknadnih građevinskih radova na objektima (npr. PVC materijala umesto drveta).
- Nedovoljno stimulatívni uslovi za dobijanje namenskih kredita od banaka koji bi mogli da se iskoriste za revitalizaciju ugroženih objekata. Konkuranje kod banaka zahteva prethodnu izradu određenih projekata i biznis planova, koje nedovoljno stručan potencijalni korisnik kredita nije u stanju da realizuje bez pomoći profesionalnog lica.

- Nepostojanje veb stranice Muzeja secesije.
- Dominacija kupališnog oblika turizma koji odlikuje visok stepen sezonalnosti turističkih kretanja.

Mogućnosti

Postoji veliki broj mogućnosti koje bi mogle da utiču na poboljšanje turističkoj ponudi grada:

- Saradnja sa susednim gradom Portom koji, pored Aveira i Lisabona, poseduje značajnu kulturnu arhitektonsku baštinu stvorenu u stilu secesije, i mogućnost stvaranja međugradske rute secesije, s obzirom na to da je razdaljina između njih manja od 70 km.
- Stvaranje imidža grada sa značajnim kulturnim nasleđem putem „word-of-mouth“ promocije od strane turista; formiranje jedinstvenog brenda koji bi asociirao na Aveiro kao grad secesije.
- Kulturni turizam kao oblik turizma čija tražnja poslednjih decenija beleži značajan rast.
- Promocija Aveira i njegovog nasleđa kroz Evropsku mrežu gradova secesije i Evropsku rutu secesije; razmena iskustava sa ostalim članicama organizacija; organizovanje susreta članova u Aveiru.
- Konkuranje za dobijanje fondova Evropske Unije radi očuvanja nasleđa i održivog razvoja turizma.
- Revitalizacija ugroženih objekata i njihovo uključivanje u turističku ponudu grada.
- Organizovanje edukativnih radionica o secesiji, kao i manifestacija i događaja čija bi tematika bila ovaj umetnički pravac.
- Formiranje veb sajta Muzeja secesije.

Slabosti

Faktori koji bi mogli negativno da utiču na turističku kompetenciju kulturnog nasleđa secesije u Aveiru su sledeći:

- Velika konkurencija na nacionalnom i internacionalnom turističkom tržištu (Porto i Lisabon

u Portugalu; Barcelona kao grad secesije u Španiji).

- Sve veća kompetencija evropskih gradova u domenu kulturnog i gradskog turizma koja zahteva ulaganje značajnih sredstava za poboljšanje infrastrukture i suprastrukture.
- Složena ekonomska situacija u Portugalu.

Predlozi za poboljšanje uloge nasleđa secesije u turističkoj ponudi Aveira

Nosioci turizma Aveira su prepoznali potencijal koje nasleđe secesije nosi sa sobom, tako da se ono propagira zajedno sa ostalim atraktivnostima u gradu. Muzej secesije zajedno sa rutom secesije kroz grad predstavlja jedan od najznačajnijih sadržaja koje grad nudi posetiocima. Međutim, umetnička zaostavština Aveira se suočava sa problemima uobičajenim za kulturne resurse mnogih zemalja sveta – nedovoljna svest i neobaveštenost građana o njenom značaju, nedovoljna količina sredstava za njenu zaštitu i održavanje.

Od 33 objekta izgrađenih u stilu secesije, 20 se nalazi u zadovoljavajućem i reprezentativnom stanju. Ostatak se suočava sa nemarom, zapuštenošću, ili nedovoljnim sredstvima neophodnim za restauraciju i održavanje.

Većina objekata koji se nalaze u vlasništvu opštine (Muzej secesije, Muzej grada Aveira, Gazebo kućica parka D. Pedro, Fondacija Žoao Žasinto Magaljaes – Univerzitet u Aveiru, Stara lučka kapetanija Aveira – današnja galerija, Fontana Pet Kljunova i Spomenik slobode) očuvani su, zaštićeni i iskorišćeni na zadovoljavajući način. Ostatak građevina je u privatnom vlasništvu, tako da njihovo stanje zavisi od angažovanja vlasnika. Arhitektonski objekti Hotel „As Amerikaš“, poslastičarnica „Kuća Ovoš Moleša“ i Pansion Fero i dan danas služe kao ugostiteljski objekti koji relativno dobro posluju i koji su, zahvaljujući tome, dobro očuvani, kao i ostale zgrade koje vlasnicima obezbeđuju profit. Najugroženiji su objekti čiji vlasnici ili nemaju dovoljno sredstava, ili nisu dovoljno zainteresovani za njihovo održavanje. U tu grupu spadaju *Zgrada Ijljljana*, *Zgrada Fransiško Rebelo doš Santoš* i *Žuta kuća*.

Zgrada Fransiško Rebelo doš Santoš predstavlja svojevrsnu građevinu sa bogatom dekoracijom koja je, nažalost, zaboravljena i zapuštena. Prozori su zapečaćeni, keramičke pločice odlepljene sa zidova fasade, a drve-

narija propala. Ali se i na prvi pogled može naslutiti nekadašnja velika arhitektonska vrednost ovog objekta. Ukoliko bi postojala volja vlasnika ili opštine, i, naravno, dovoljna količina sredstava, objekat bi mogao da se revitalizuje i iskoristi u različite svrhe. Jedna od njih bi bila ugostiteljstvo, imajući u vidu neposrednu blizinu Železničke stanice Aveira. Time bi materijalna baza turizma grada bila bogatija, objekat bi oživeo, vlasnici bi ostvarili profit i bili u mogućnosti da ga zaštite. S obzirom na to da hosteli predstavljaju jedan od najtraženijih vidova smeštaja u gradskim destinacijama, i da je Aveiro studentski grad sa puno mladih ljudi koji su većinski korisnici ove vrste smeštaja, Zgrada Fransiško Rebelo doš Santoš bi mogla da bude dobar izbor za pokretanje takvog vida poslovanja. Ukoliko uzmemo u obzir to da „priroda“ predstavlja jedno od fundamentalnih načela secesije, način na koji bi zgrada mogla da istakne svoju vrednost kao nasleđa ovog umetničkog pravca bilo bi održivo i ekološki svesno poslovanje objekta (upotreba obnovljivih izvora energije, recikliranje otpada, korišćenje prirodnih i ekoloških materijala prilikom opremanja objekta, itd.). Hostel bi takođe mogao da se integriše u ponudu *Muzeja secesije*, tj. da se njegove usluge propagiraju posetiocima muzeja, i obrnuto – da se gostima hostela promovišu sadržaji muzeja.

Jedna od mera koja bi mogla da se preduzme radi poboljšanja uloge secesije i njenog nasleđa u turističkoj ponudi Aveira jeste maksimalno iskorišćavanje beneficija koje nosi članstvo u međunarodnim organizacijama kao što su Evropska mreža gradova secesije i Evropska ruta secesije. Jedna od mogućnosti koje članstvo u njima pruža jeste razmena iskustava o upotrebi nasleđa secesije kao značajnog kulturnog resursa u održivom razvoju turizma i ugledanje na modele koji su se u praksi pokazali kao uspešni. Aveiro bi takođe mogao da iskoristi šansu da privuče ljubitelje secesije iz ostalih evropskih država češćim održavanjem susreta članova (konferencije, seminari, radionice, i dr).

Zaključak

Uticaji koje secesija sa svojom baštinom vrši na turizam grada Aveira ogledaju se u autentičnosti i šarmu koje su podarile svom gradu, ali i u broju posetilaca jedinstvenog muzeja i učesnika u obilasku nesvakidašnje

kulturne rute. Nakon STATUS QUO analize o nasleđu secesije Aveira može se zaključiti da ovaj umetnički pravac pozitivno utiče na poslovanje turističkog sektora grada, međutim taj doprinos još uvek nije dostigao svoj maksimum. Kao glavne prepreke se javljaju neadekvatna zaštita nasleđa, zapostavljanje stilskih vrednosti na pojedinim objektima, ili nedovoljna količina sadržaja čiji su elementi vezani za stil secesije. No, ovi problemi su rešivi u svim domenima administrativne uprave i građanske inicijative. Vodeći računa o sopstvenom nasleđu, kao i uz srdačnost i gostoljubivost građana Aveira, turistički potencijali zasnovani na elementima secesije imaju opravdano utemeljenje. Stoga, prepoznavanje secesije kao važnog turističkog proizvoda grada je od izuzetnog značaja, budući da raznovrsna turistička ponuda može biti bazirana na njemu. Takođe je važno podsticati i unaprediti informisanje, kao i upoznavanje turista sa vrednim turističkim potencijalom Aveira – secesijom kao delom kulturne baštine grada.

Danas se mnoga mesta u svetu bore sa negativnim uticajima koje globalizacija i gubljenje identiteta sa sobom nose – uniformisanost i zaboravljanje iskonskih vrednosti. Kulturno nasleđe, materijalno i duhovno je tu da nas podseti ko smo zaista, a kulturni turizam i njegov održivi razvoj su jedan od načina da se ono sačuva i ne prepusti zaboravu. Aveiro je prepoznao priliku da svoje nasleđe iskoristi u svrhe turizma, a da li će je iskoristiti u potpunosti, pokazaće vreme.

LITERATURA

- Anacleto, R. (1997). *Arquitectura neo-medieval portuguesa: 1784-1924*. Lisboa: Fundação Calouste Gulbenkian e Junta Nacional de Investigação Científica e Tecnológica.
- Art Nouveau European Route. Preuzeto sa www.artnouveau.eu/en/index.php 2013 Aug 23.
- Aveiro Turismo: Aveiro History. Preuzeto sa www.aveiro.eu/page.asp?lg=en&pid=1 2013 Aug 28.
- Carvalho, A. (1997). *O arquitecto José Marques da Silva e a arquitectura no Norte do País na primeira metade do século XX*. Porto: Faculdade da Arquitectura da Universidade do Porto.
- Lourenço, A. (2008). *Aveiro Arte Nova - Estratégia concertada de desenvolvimento museológico e turístico-cultural*. Coimbra: Faculdade de Letras, Universidade de Coimbra.
- Portad d'aveiro. Preuzeto 13. septembra 2012. godine sa <http://www.aveiro.co.pt/>
- Réseau Art Nouveau Network. Preuzeto 26. oktobra 2013. godine sa <http://www.artnouveau-net.eu/>
- Socio-kulturne veze i turizam. Preuzeto 17. oktobra 2013. godine sa

<http://georgije.ekof.bg.ac.rs/~geografija/images/stories/2011/ORG/cas44-SOCIO.pdf> 2013 Aug 24.

Universidade de Aveiro, Jornal Online. Preuzeto sa www.uaonline.ua.pt/pub/detail.asp?c=34663 2013 Aug 28.

Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet. Preuzeto 05. jula 2013. godine sa <http://www.ekof.bg.ac.rs/>

Veloso, B., & Almasque, I. (2000). *O Azulejo Português e a Arte Nova*. Lisboa: Edições Inapa.

What is Art Nouveau. Preuzeto sa <http://artnouveau.pagesperso-orange.fr/en/> 2014 May 22.

Aquiar Eusebio, M. (2006). *Avaliação do impacte económico do turismo a nível regional*. Aveiro: Universidade de Aveiro, Departamento de Economia, Gestão e Engenharia Industrial.

Estudo de Actividades Económicas e suas Dinâmicas – Relatório Final. (2011). Alfragide.

Datum prijave rada: 25.04.2014.

Datum prihvatanja rada: 02.07.2014.

Kontakt

Marija Cimbaljević, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Trg Dositeja Obradovića 3, Novi Sad
E-mail: maja_0206@hotmail.com

Anđela Bučić - Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Trg Dositeja Obradovića 3, Novi Sad
E-mail: andjela.bucic@gmail.com

Marina Jovanović - Departman za Ekonomiju, menadžment i industrijsko Inženjerstvo, Univerzitet u Aveiru, Portugalija
E-mail: marina214@live.com